

Полтавський державний медичний університет, Україна
ВИХІДНІ ЗАЙМЕННИКИ В ЧУЖОЗЕМНІЙ АУДИТОРІЇ

Стаття висвітлює потенційні лінгводидактичні можливості питально-відносних займенників хто і що під час вивчення української мови як іноземної. На краєзнавчому матеріалі показано суттєвість поетапності у засвоєнні їхніх формальних, семантичних та функційних особливостей. Обґрунтовано важливість врахування твірного потенціалу цих дейктичних засобів української мови у деривації інших лексико-граматичних розрядів займенників. Продемонстровано методично обумовлене опрацювання даних прономенів у дотекстових та післятекстових завданнях посібника краєзнавчого спрямування.

Ключові слова: займенник, українська мова як іноземна, краєзнавчий текст, компетентності, лінгводидактика.

The article highlights the potential linguistic didactic possibilities of interrogative relative pronouns who and what during the study of Ukrainian as a foreign language. The material of local history shows the importance of a step-by-step process in the assimilation of their formal, semantic, and functional features. The importance of taking into account the creative potential of these deictic means of the Ukrainian language in the derivation of other lexical-grammatical categories of pronouns is substantiated. Methodologically determined processing of these pronouns in the pre-text and post-text tasks of the local studies guide is demonstrated.

Key words: pronoun, Ukrainian language as a foreign language, local history text, competences, linguistic didactics.

Засвоєння граматичного ладу української мови іноземцями пов'язане із розумінням формального, семантичного та функціонального потенціалу його одиниць, володінням ними на синтагматичному рівні та вправністю оперування під час комунікації. Зазвичай чужоземці, які починають навчання в Україні, володіють кількома мовами. Полілінгв має уявлення про можливий частиномовний склад мов, особливості загального граматичного значення, лексико-граматичних категорій та синтаксичних функцій кожної із складових. У викладанні української мови як іноземної увага зосереджується на специфічних рисах нової для споживачів лінгвістичної інформації мови. Набуття мовних, мовленнєвих та комунікативних компетенцій та компетентностей чужоземними студентами відбувається за концентричним методом викладу.

Мету роботи вбачаємо у спостереженні над оволодінням українськими займенниками *хто* та *що* на краєзнавчому матеріалі. Спираючись на мовні знання про займенникові форми та навички їх мовленнєвого прояву, вироблені на пропедевтичному рівні, у навчальному посібнику для іноземних студентів «Знайомтеся: Полтава» [6] передбачається їхнє закріплення на етапах дотекстових та післятекстових завдань.

Слов'янські мовознавці (Е. Сидоренко, А. Загнітко, М. Шелякин, О. Селіванова та ін.), спираючись на дослідження німецьких лінгвістів (Г. Штейнталь, К. Бюлер та ін.) незайменникові слова називають номінативними, а займенникові – дейктичними. Займенникові слова не називають предмети та явища дійсності. Це різноструктурні та різнорідні одиниці, які вказують на предмети, ознаки та числа [1; 2]. Зважаючи на прономінальний характер відображення дійсності, займенники у тексті конкретизуються знаменними словами, які мають номінативне значення [3, с.101]. З позиції сучасної антропоцентричної парадигми звертаються до семантико-функційного вивчення займенників у різних інституційних дискурсах [4; 5].

Вважаємо слушною думку Н. Ю. Шведової [7], підтриману Є. М. Сидоренко [3], про вихідний статус займенників *хто* та *що*, які очолюють власне дейктичну систему [7, с.53-68]. За їхньою допомогою формується уявлення про суб'єктно-об'єктні та інші смислові структури в мові. Ці займенники використовують при формуванні уявлень про істоти/неістоти. Засвоєння відмінкової системи синтетичної мови починається зі знайомства з формальною словозміною питаних займенників. На пропедевтичному етапі труднощі виникають із набуттям навичок володіння суплетивними формами цих прономінативів. Подоланню когнітивних перепон, пов'язаних з розбіжністю формальних запитань та різних семантичних наповнень граматичних форм, в іноземній аудиторії відводиться чимало часу. До прикладу: місцевий відмінок *на кому? на чому? // де?* – місце, родовий відмінок *кого? що?// чий? чия? чие? чий?* – належність тощо.

Дотекстові завдання, спрямовані на закріплення різних видів керування в українській мові, містять завдання на засвоєння синтагматично обумовлених безприйменникових та прийменникових конструкцій типу *статти чим? (О. в.) центром, сприяти чому? (Д. в.) розвитку міста; боронити що? (З. в.) свої землі, відкриватися чому? (Д. в.) зору, прикрасити чим? (О. в.) деревами й кущами, отримати що? (З. в.) назву, вражати що? (З. в.) уяву – розповідати про що? (З. в.) про героїчне минуле, пов'язаний з чим? з планетою Меркурієм, надихати на що? (З. в.) на творчість, відновити за чим? (О. в.) за малюнками й спогадами, перетворити на що? (З. в.) на зернохосвище, вилити з чого? (Р. в.) із турецьких гармат, тримати у чому? (М. в.) у правій руці, складатися з чого? (Р. в.) з колекцій, долучатися до чого? (Р. в.) до оздоблення і т. ін.*

Звертається увага на те, що дієприкметники зберігають керування дієслів, від яких вони були утворені: *спрямувати – спрямований на що? (З. в.) на об'єкти*. Ефективним виявилось завдання на відновлення словотвірного ланцюга: *сформувати ... ким? (О. в.) архітекторами; оздобити ... чим? (О. в.) бронзовими кільцями; визнати ... чим? (О. в.) найціннішим елементом* тощо.

У післятекстовій частині аудіювання проводиться з використанням безприйменникових та різних прийменникових конструкцій типу: **Що** стало домінантою ансамблю?; **Із чого** складається архітектурний ансамбль площі?; **Чим** багата флора полтавських парків?; **Про що** свідчать кольори прапора?

Методично доцільними стали включені до посібника завдання, які спрямовані на набуття компетентностей у подвійному керуванні за принципом від простого до складного. Наприклад, знайти у реченні або побудувати речення за моделлю: *Хто?/що? рятує кого?/що? від чого?; Що? очищає що? від чого?; Хто?/що? лікує кого?/що? чим?; Хто?/що? захищає кого?/що? від чого?* Таким чином набуваються навички орієнтування у семантичному навантаженні граматичних форм.

Утворені на основі питально-відносних займенників за допомогою частки *ні* заперечні займенники *ніхто, ніщо*, що вказують на відсутність особи, предмета, їхніх ознак чи кількості, потребують спеціальної уваги під час вживання з прийменником: *ні у кого, ні з ким, ні про що* і т. ін. Практика довела, що у дотекстових завданнях спочатку доцільно подати формальну парадигму одного із заперечних займенників, а потім виконувати вправи на формування мовленнєвих компетентностей.

Від питальних займенників утворюються й неозначені для вказування на невизначені особи, предмети. У краєзнавчих текстах зустрічаються займенники, утворені додаванням префіксів *де-, аби-, будь-, хтозна-* та суфіксів *-сь, -небудь*. Хоча частотність неозначених займенників невисока, та практика довела, що орфографія таких слів потребує окремої уваги в аудиторії іноземних студентів.

Активно задіяні аналізовані займенники для набуття іноземцями

комунікативних компетентностей. У роботі над діалогами, що заплановані у післятекстових завданнях посібника, від пасивного репродуктивного сприйняття здобувач освіти переходить до продуктивної роботи по створенню доцільних у певних ситуаціях спілкування реплік діалогу з використанням питальних та відносних займенників *хто* і *що* у прямому та непряму відмінках.

Як бачимо, засвоєння питально-відносних займенників *хто* і *що* як вихідних, базових дійсних засобів мови на формальному, семантичному та функціональному рівнях за допомогою красназничого матеріалу допомагає підвищити рівень мовних, мовленнєвих та комунікативних компетентностей студентів, які вивчають українську мову як іноземну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови. Київ : Унів. вид-во „Пульсари”, 2004. 398 с.
2. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики : (аналітичний огляд). К. : Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. 148 с.
3. Сидоренко Е. Н. Очерки по теории местоимений в современном русском языке. Киев; Одесса, 1990. 148 с.
4. Синельникова Л. Н. Дискурсивная семантика личных местоимений. *Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2020. № 2. С. 21 – 28.
5. Тукова Т. В. Особовий займенник «я» у медичному дискурсі // *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 23. Т. 1. С.211–216.
6. Тукова Т. В. Знайтеся: Полтава: навчальний посібник з української мови для іноземних студентів. Полтава: ПП «Астрая», 2020. 116 с.
7. Шведова Н. Ю. Местоимения и смысл. М., 1999. 203 с.

УДК 371.3

О.В. Уваркіна

**Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна
ФІЛОСОФСЬКА АРХІТЕКТОНІКА ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ**

У статті розглядаються актуальні проблеми трансформації системи військової освіти, які потребують рефлексії архітекtonіки її основних конструктивів. Визначено, що проблемний горизонт трансформації української військової освіти чітко визначений у бік стратегічного курсу політики держави на інтеграцію в євроатлантичний безпековий простір та набуття членства в НАТО. З'ясовано, що інтенція трансформації військової освіти полягає у змінах в українському законодавстві положень про військову освіту та осучаснення її структури, а у науковому фаховому просторі – обґрунтуванням та розробкою Політики та Концепції розвитку військової освіти. Доведено, що кіберобізнаність військового фахівця в новій моделі військової освіти стає пріоритетною ознакою його професіоналізму. Висловлено думку, що трансформаційні процеси у військових інституціях, через обґрунтування ідентичності українського військового як носія основних постулатів воїнського етосу, мають показати ні те, що нас відрізняє від країн-партнерів НАТО, а те що нас об'єднує.

Ключові слова: трансформація військової освіти, кібербезпека, воїнський етос.

The article deals with the actual problems of the transformation of the military education system, which require reflection of the architectonics of its main constructs. It is determined that the problematic horizon of the transformation of the Ukrainian military education is clearly defined in the direction of the strategic course of the state policy towards integration into the Euro-Atlantic security space and membership in NATO. It has been established that the intention of transforming military education lies in changes in the Ukrainian legislation of the provisions on military education and the modernization of its